

RACIONÁLNÍ ZASTAVOVACÍ SOUSTAVY - CIAM 1930

Když Mies van der Rohe v roce 1926 vyzval své německé a zahraniční přátele k účasti na projektu vzorového sídliště Weissenhof jako součásti stuttgartské výstavky Werkbundu, netušil asi, že tím dává podnět k nové fázi formování mezinárodní architektonické avantgardy a zároveň k „sídlíštní“ epoše vývoje měst. Tím méně si možná představoval, že iniciuje vznik nejvýznamnějšího a dodnes nepřekonaného mezinárodního sdružení architektů a urbanistů.

Při příležitosti zahájení výstavky se dne 1. října 1927 autoři projektů setkali na již postaveném sídlišti a dohodli se, že by bylo škoda přerušit navázané kontakty. Chtěli spojit síly k podpoře a propagaci moderní architektury a vyzvali své přátele a kolegy k „vytvoření souladu různých prvků současné architektury a její návratci k skutečnému, to znamená hospodářskému a společenskému poslání. Architektura musí být oproštěna od sterilních akademických vlivů a starožitných formulí a musí se pro ni vypracovat místo starých nově zásady“.

Využili laskavou nabídku paní Heleny de Maudrot a koncem června následujícího roku se na jejím zámečku ve švýcarském La Sarraz sešlo na 30 představitelů evropské architektonické avantgardy. Rozhodli se pořádat na podporu svých cílů mezinárodní kongresy, označili toto své setkání za první přípravný kongres a vydali dodnes pozoruhodné a vlastně nepřekonané programové prohlášení. Svou organizaci nazvali CIAM, což je zkratka francouzského názvu Mezinárodní kongresy moderní architektury. Za svého předsedu zvolili švýcarského architekta Karla Mosera, místopředsedy se stali Le Corbusier a Walter Gropius

a tajemníkem umělecký historik Sigfried Giedion. Od samého počátku měl na činnost CIAM značný vliv Le Corbusier, který od svých přátel očekával podporu svého odmítnutého soutěžního projektu sídla Společnosti národů v Ženevě.

V následujícím roce 1929 byl svolán druhý kongres - tentokrát již s konkrétním tématem „byt pro existenční minimum“. Konal se ve Frankfurtu nad Mohanem, kde byl tehdy ředitelem výstavby Ernst May. Bydlení bylo vybráno pro svou ekonomickou a sociální naléhavost a dále proto, že se mělo stát vstupem do logického sledu témat „byt - zastavení - město“. Navíc to byl právě Frankfurt, kde se v době Mayova působení široce rozvíjela výstavba nových sídelních celků s důsledným uplatňováním do té doby neobvyklých provozních, hygienických i ekonomických zásad. Jednání kongresu vycházelo z jednotně zpracované dokumentace projektů obytných domů, předložených účastníky z 18 zemí, a vyústilo do následně publikovaných zásad řešení bytových dispozic.

Opět, o rok později, se ve dnech 27. až 29. listopadu 1930 konal v Bruselu 3. kongres, jehož téma znělo „Racionální zastavovací soustavy“ s podtitulem „nízké, střední a vysoké zastavení“. Vycházel ze závěrů kongresu frankfurtského, v nichž se uvádí, že „pokud nebude vyřešena otázka zastavovacích způsobů (obytných obvodů) nemohou být vytvořeny žádné laciné a zdravé byty“. Hostitelem byl tentokrát významný belgický architekt Victor Bourgeois, sám autor nově koncipovaných obytných souborů, jako je z let 1922-25 Cité Moderne v Bruselu.

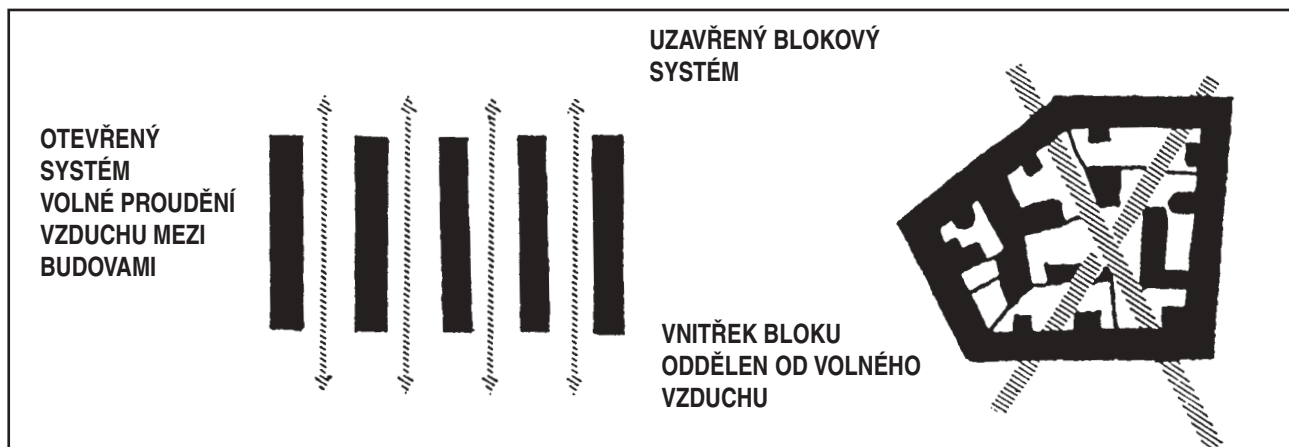
Na kongresu byl na Gropiův návrh zvolen do čela CIAM Cornelius van

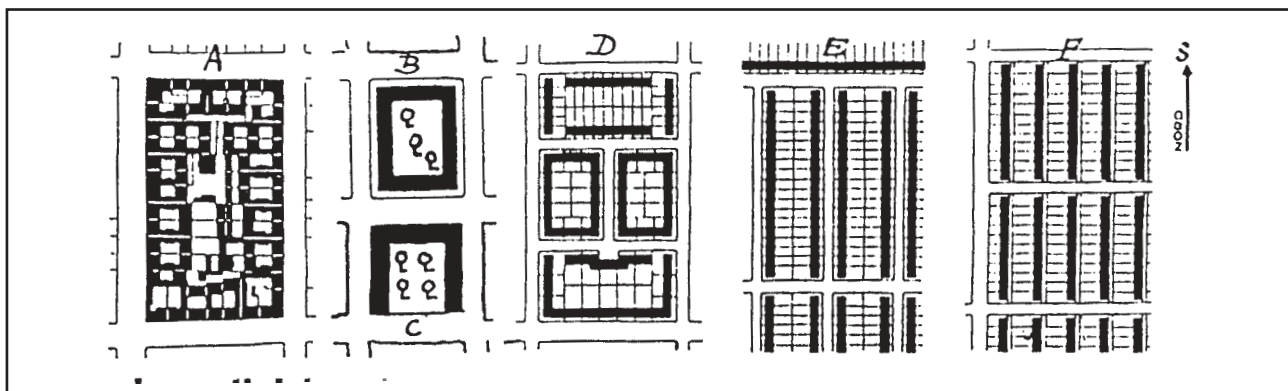
Eesteren, který v této funkci setrval až do roku 1951. Van Eesteren byl v té době v čele plánování rozvoje Amsterdamu a patřil mezi čelné představitele holandské avantgardy. Jeho výběr souvisel s přípravou dalšího kongresu, který se měl již v následujícím roce konat v Moskvě na téma „funkční město“.

Pro jednání bruselského kongresu, shromážděné projekty novými zastavovacími soustavami řešených obytných souborů, se staly následně základem putovní výstavky a byly publikovány v kongresovém sborníku. Z ČSR byly na kongresu předloženy dva projekty. Byl to hotelový dům „Koldom“ Josefa Havlíčka a Karla Honzicka, řešený jako zdvojený osmipatrový chodbový dům s obytnými buňkami pro jednotlivce, dvojice a rodiny a se společným vybavením jídelnou, tělocvičnou, bazénem a lázněmi v přízemí. Autory druhého projektu skupiny čtyřpodlažních domů s obytnými buňkami byli Jan Gillar a Josef Špalek.

Jednání kongresu doprovázela též výstavka stavebního řešení horizontálních oken, která byla jedním ze základních znaků moderní architektury a přitom nebyly žádné zkušební s jejich řešením. Celkem 24 různých oken se předvádělo na modelech, z nichž některé byly v měřítku 1:1. Jako nejlepší - nejlacinější a nejučelnější - se hodnotily podle kongresového protokolu návrhy z Maďarska, Československa a Švýcarska.

Úvodní slovo přednesl S. Giedion, který pojednal kongresové téma v širších vývojových souvislostech, z nichž odvodil, že „stejně jako řešení jednotlivé obytné buňky ovlivňuje způsoby zastavení, vedou zastavovací způsoby k organizaci celého města“.

**Schématické znázornění vývoje zastavovacích plánů
(Das Neue Frankfurt)**

- A) 19. stol. uzavřený pravidelný blok s vnitřními traktů. Intenzivní zastavení pozemku.
- B) Konec 19. století a začátek 20. stol. Obestavěný, ale uvnitř volný blok.
- C) Začátek 20. století: otevřený blok. Lepší oslunění a přístup vzduchu.
- D) Začátek 20. století: polootevřené bloky a bloky obestavěné krajově, ale uvnitř volné.
- E) Po válce: dvouřadové zastavení. Řady podle ulic, zánik bloku.
- F) Po válce: jednořadové zastavení. Řady kolmé k ulici.

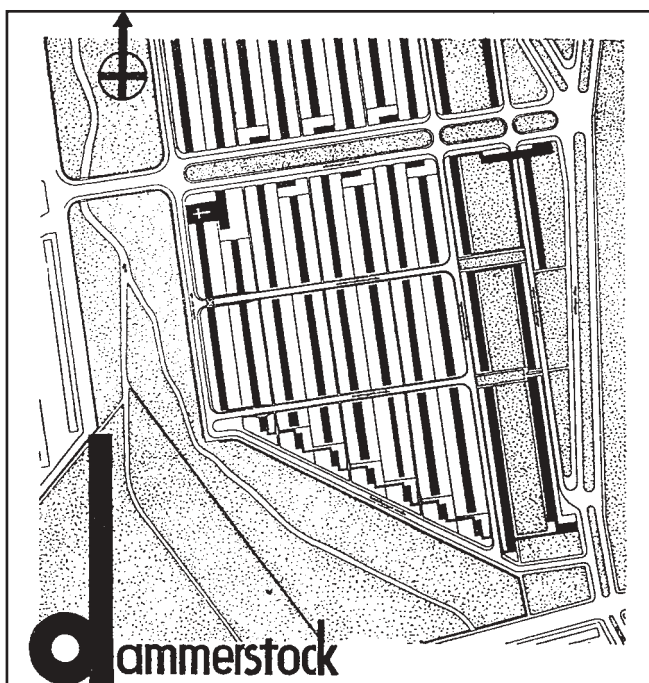
Z dalších, na kongresu přednesených a ve sborníku otištěných referátů, vyvolalo pozornost vystoupení z Rakouska pocházejícího amerického architekta Richarda Neutra, seznamujícího účastníky s bytovou výstavbou v USA a se stavebním zákonodárstvím v této zemi. Dodnes pozoruhodným je referát W. Gropia, který svou úvahu o optimálním zastavení uvedl definicí pojmu „racionální“, jehož smysl neviděl „jen v hospodárnosti, ale především v rovnováze mezi hospodářskými, sociál-

ními a psychologickými požadavky“. Zvláštní význam kladl na bytovou politiku a na sociální předpoklady jejího vytváření.

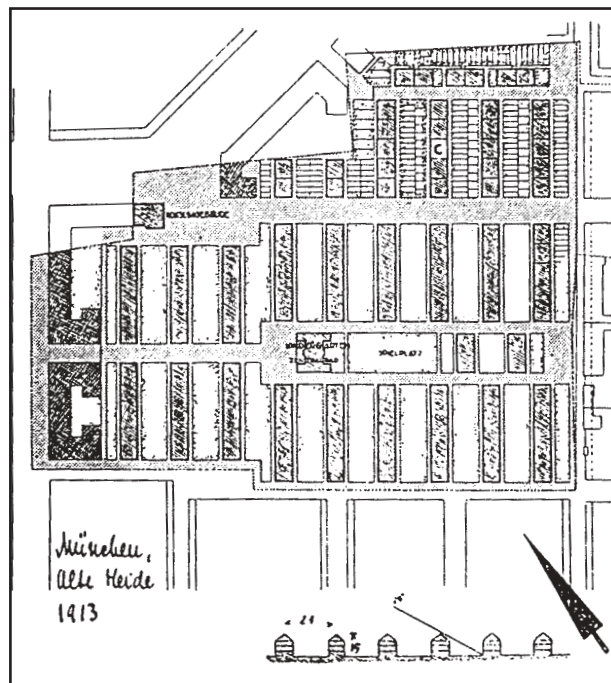
K vlastnímu kongresovému tématu zdůraznil, že „nezbytným předpokladem pro zdravý život lidí je kromě dostatku potravy zabezpečení světla, vzduchu a rekreačních možností...Do popředí se dostává zlepšení způsobu využití území řádkovým zastavením, které se v nové době začíná stále více uplatňovat. Na rozdíl od starého blokového zastavení má

řádkové zastavení výhodu, že může zajistit pro všechny byty stejně příznivé oslunění, že nebrání jako blokové zastavení plnému provětrávání a že odpadají špatně řešené rohové byty“.

Le Corbusier ve svém příspěvku hledal odpověď na dodnes aktuální otázku, zda se má rozloha měst dále zvětšovat nebo se má spíše usilovat o její redukci a dále, zda je velkoměsto pro lidská sídla přínosem nebo spíše hrozbou. Již tehdy spojoval své úvahy s hodnocením vlivů desurbanizace, auto-

1929, Karlsruhe

1913, München, kolonie Alte Heide

mobilizace a nových technických možností stavění.

Důležitou úlohu na kongresu měl Karel Teige, jehož sté výročí narození připadá právě na letošní rok. Byl delegátem československé skupiny CIAM, pověřeným zhodnocením zpráv z jednotlivých zemí. Neomezil se pouze na výčet jednotlivých příspěvků, ale charakterizoval stav bytové politiky v širokých politických a hospodářských souvislostech - což bylo ostatně téma, k němuž se mnohokrát vracel a věnoval mu též své dnes již klasické dílo „Nejmenší byt“ z roku 1934. Teigeho závěr k příspěvkům jednotlivých zemí je v kongresovém protokolu otištěn takto:

„Zprávy zemských skupin z Belgie, Československa, Dánska, Francie, Holandska, Itálie, Maďarska, Německa, Polska, Španělska, Švédska, Švýcarska a USA o stavu bydlení pro existenční minimum a překážkách účinného řešení tohoto problému v jednotlivých zemích zjišťují:

1. Většina městského obyvatelstva nemá k dispozici laciné a zdravé byty, přiměřené jeho příjmovým možnostem.
2. Ve většině zemí (s výjimkou USA a Maďarska) se tento stav považuje za nedostatek.

Proti tomuto stavu se přijímají různá opatření. Státní podporou se přitom dociluje určitého zhuspořádání tradičně stavěných bytů. To je však nepostačující, protože se přitom nevyužívá možnosti soudobé techniky a plánovité organizace.

Překážky účinného řešení lze rozdělit do několika skupin:

a/ Chybí pozemkové zákonodárství a vlastnictví půdy je příliš rozdrobeno. Zastavovací plány neberou ohled na racionální inženýrskou přípravu území. Zónování území vychází z počtu podlaží a ne z hustot obyvatel (zvláště ve

Francii, Holandsku, Španělsku a Švýcarsku).

b/ Stavební zákonodárství dává přednost obvodovému zastavění bloků a neodpovídá tak novým konstrukčním řešením a prostorovým koncepcím (Dánsko, Francie, Španělsko a částečně Holandsko a Švýcarsko).

c/ Nedůvěřuje se novým konstrukcím (Belgie, Švýcarsko).

d/ Památkové a okrašlovací komise bojují proti z nových konstrukcí vyplývajících vzhledu staveb, neodpovídajících tradičním představám o kráse (Holandsko, Švýcarsko).

e/ Pojetí bytu pouze jako nemovitého majetku. Chybějící půjčky pro výstavbu malých bytů (Dánsko, Holandsko).

f/ Chybějící zájem rozhodujících míst o nové výzkumy, poznatky a zkušenosti (Itálie, Maďarsko, Španělsko, Švýcarsko).“

Z více než 200 stran výsledného protokolu zaujímají ovšem texty jednotlivých vystoupení jen zhruba třetinu. Převažují reprodukce jednotně graficky zpracovaných příkladů uplatňování volných a řádkových způsobů zastavění, které se staly jedním z nejzřetelnějších programových znaků avantgardní architektury prvé poloviny dvacátého století. Byly výrazem snahy o optimální orientaci, oslunění a provětrávání bytů a domů, o nové řešení komunikací a dopravy i o nový architektonický výraz obytných čtvrtí měst. Naproti tomu po obvodě obestavěné bloky a koridorové ulice se považovaly přímo za symbol všech hygienických a sociálních nedostatků tradičního města devatenáctého století. Je ovšem kuriózní, že nyní opět naše doba nalézá v tradičních městských strukturách převážně jejich klady a naopak odmítá „racionální“ zastavovací soustavy,

kteří v poválečných sídlištích degenerovaly až do jeřábového urbanismu.

V každém případě se ukazuje, že zastavovací způsoby patří mezi charakteristické projevy architektury a urbanismu v jednotlivých regionech a vývojových epochách - od starověku až po současnost, ve venkovském osídlení stejně jako ve městech. To je rozsáhlé téma, jehož význam zdůraznil již před sedmdesáti lety konaný 3. kongres CIAM, jehož celkové závěry zněly takto:

„Kongres studoval aktuální možnosti uplatnění nízkého, středního a vysokého zastavění.

Zjistil, že u nízkého a středního zastavění existuje dostatek zkušeností, umožňujících zhodnotit jejich účelnost.

Ačkoliv nízké zastavění bylo zejména v počátcích svého uplatňování málo hospodárné, dosáhlo přesto s podporou úřadů značného rozšíření.

V období rozvoje velkých měst se vlivem soukromé spekulace velmi rozšířilo střední zastavění, protože umožňuje ve srovnání s nízkou zástavbou všestranně intenzivnější využití území.

Pokud se týká vysokého zastavění, existují zkušenosti z USA, ovšem pouze pro drahé byty. Kongres však zjišťuje, že takové zastavění by též mohlo přispět k řešení potřeby malých bytů, i když to není jediná možnost.

Bylo by žádoucí pokračovat na základě existujících realizací ve studiu všech možností vysokého zastavění přesto, že existují překážky ve sféře ekonomické, stavebně technické i psychologické“.

Jiří Hruza